

Veze između Zadra i Rijeke u srednjem vijeku

I.

Koliko nam je zasada poznato, prvi puta je Zadar došao u doticaj sa Rijekom istom 1281. godine. Tada su naime Zadrani sa Rabljanima čak ušli u riječku luku, gdje su zajednički nanijeli neku štetu članovima mletačke plemićke porodice Gradenigo i drugima. Na to je mletačka republika u svom vijeću izabrala provizore da uredu tu stvar (20. XII. 1281.).¹

Deset godina kasnije Venecija nalaže svim svojim knezovima (pa tako i onima u Dalmaciji i Zadru) da ne smiju dozvoliti nikome iz svojih zemalja da ide u Rijeku sa robom ili živežnim namirnicama, jer će se svakoga takvoga smatrati neprijateljem kao što i Riječane, te će mu se sve oduzeti po zato određenim kapetanima (13. II. 1291.).

Ujedno je mletačka vlada naredila da svi njeni trgovci ostave Rijeku i da ostali više onamo ne dolaze (30. IV. 1291.).² Svakako se je ova mletačka odredba odnosila i na Zadrane. Samo nam nije poznato dokle je ona bila na snazi. Pretpostavljam da nije puno prošlo vremena i trgovina se je ipak između Riječana i Venecije kao i njenih podanika ponovno uspostavila.

Baš 1291. godine u zadarskim ispravama spominje se Kolan (Collanus) pok. Matije iz Rijeke, koji je imao izvan tamošnjih zadarskih gradskih zidina neku svoju zemlju.³ Iz drugih pak zadarskih isprava

1 S. Ljubić, Listine o odnošajih između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike I, MSHSM I, Zagreb 1868, 131.

2 S. Ljubić, o. c. III, MSHSM III, Zagreb 1872, 428, 429.

3 T. Smičiklas, Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae VII, Zagreb 1909, 31.

14. stoljeća vidimo da su neki stanovnici Zadra, koji je do 1358. godine bio pod Venecijom, stajali u trgovačkim vezama kako sa ostalim gradovima na Jadranu tako i sa Rijekom, gdje su imali svoje ili vjerovnike ili zastupnike.⁴

Iz razdoblja, kada je Zadar potpao pod vlast hrvatsko-ugarskih kraljeva (1358.—1409.), nemamo ni jednog dosada poznatog izvora, koji bi nam dao barem najmanji i najopćenitiji uvid u njegove odnose sa Rijekom. Jedino znamo da je u Zadru djelovao od 1389. do 1392. godine kao notar Nikola iz Rijeke (Nicolaus de Flumine).⁵

II.

Ali ni iza Ladislavove sramne prodaje Dalmacije i Zadra Mlečanima (1409.) ne znamo odmah o vezama između toga grada i Rijeke, koja u 15. stoljeću doživljava svoj najveći trgovački i ekonomski uspon i procvat. Istom iz 1422. i 1423. godine imamo prvu vijest o tim vezama. Naime 12. IX. 1422. godine je mletački dužd Toma Mocenigo javio Nikoli Veneriu, knezu i Vitu de Canalu, kapetanu u Zadru, da se obustavlja naredba, kojom su svi dalmatinski gradovi imali plaćati carinu za izvezene stvari i robu, kamogod su htjeli. Ujedno im se dozvoljava da također mogu izvoziti ulje, sir i svu drugu robu i stvari.

Novi dužd Francesco Foscari je slijedeće godine zabranio da se ne smije prevoziti u Senj i Rijeku stvari, koje su dovezene iz Marke, Abruzzza i Apulije kao i obrnuto, o čemu su ga izvijestili Ivan Corrario, zadarski provizor i kapetan Vito de Canali da su tu odredbu primili na znanje. No dužd je uskoro izdao ovim zadarskim upravljačima novu naredbu (28. VII. 1423.), po kojoj imaju dozvoliti da se iz ovoga grada u Senj i Rijeku prevoze stvari i roba, dovezena iz navedenih talijanskih pokrajina u Zadar. Ali im je istovremeno zabranio da ikome daju dozvolu da izuzev drvene građe prevozi stvari i robu, dovezenu iz Senja i Rijeke u Zadar, za te iste talijanske krajeve. Nadalje trebaju dopustiti Zadranima da slobodno odvoze u Senj i Rijeku ulje, sir i vino i druge stvari, koje potiču iz zadarske okolice ili dolaze sa kopna u Zadar.

⁴ T. Smičiklas, o. c. X, Zagreb 1912, 482 (1339.), 615 (1341.), XI, Zagreb 1913, 20 (1342.), 336 (1347.).

⁵ Njegovi spisi se nalaze u Državnom arhivu u Zadru (DAZ).

Inače su zadarski knez i kapetan po nalogu dužda nadzirali čak i izvoz paške soli, koja se je prevozila i u Rijeku, a i sama zadarska komora se je u svojoj režiji bavila izvozom soli (1424.).⁶

God. 1431. uspjelo je Walseeovcima, tadašnjim gospodarima Rijeke, da sklope sa Venecijom ugovor, po kome je ona pristala da njeni ili riječki brodovi mogu onamo dovoziti zemaljske proizvode i iz Dalmacije⁷, pa tako naravno i iz Zadra. Ali već 1436. mletačka vlada zabranjuje rektorima u Dalmaciji i Istri da ne smiju nikome dati pismenu dozvolu da može iz Senja i Rijeke izvoziti željezo i drugu zabranjenu robu, te ako to učine, ona će se smatrati kriumčarskom.⁸ Naravno da se je ova odredba odnosila i na zadarskog kneza i kapetana, koji su je se morali strogo pridržavati.

Slijedeće godine dužd Foscari na molbe Zadrana »milostivo«⁹ im dozvoljava da za svoju uporabu mogu u svoj grad iz Senja, Rijeke, Karlobaga i Bakra uvoziti lan, platno i vosak.¹⁰ Godine 1438. je dužd obavijestio zadarskog kneza i kapetana da dopušta stanovnicima toga grada i njegovog distrikta da mogu za svoju uporabu izvoziti u određenoj količini iz Senja i Rijeke sprave za obradu zemlje, čavle, lemeše i ostalu sličnu željeznu robu, koju ne smiju prevoziti u Apuliju, Marku i druga mjesta. Naravno da se sve ovo ima izvršavati pod strogim i budnim nadzorom zadarskih upravljača — kneza i kapetana, koji će u slučaju prekršaja oduzeti svu robu kao kriumčarenu, a krivci ne će više dobiti dozvolu za uvoz.¹⁰ Slijedeće godine Foscari na molbe zadarskih

6 S. Ljubić, o. c. VIII, MSHSM XVII, Zagreb 1886, 190, 191, 241, 242, 269, 126.

7 G. Kobler, *Memorie per la storia della liburnica città di Fiume II*, Fiume 1896, 27. Dok Kobler piše da je ova isprava izdana 12. VI. 1431, u listini od 27. XI. 1442, stoji izričito da je datirana sa 13. VI. 1431. godinom (DAZ — Ducali e terminazioni (1409.—1457.) I, 87a i P. Kandler, *Godice diplomatico istriano V*, Trieste).

8 DAZ — Ducali e terminazioni I, 62a — 4. VIII. 1436. i S. Ljubić, o. c. VIII, 130 (sasna kratki regest).

9 DAZ — Ducali e terminazioni I, 68a, 69 — 5. IV. 1437.

10 Kako je S. Ljubić objelodanio samo vrlo kratki regest ove isprave (*Listine . . . IX*, MSHSM XXI, Zagreb 1890, 110), to ju ovdje u cijelosti objelodanjujem i ona glasi ovako: »Franciscus Foscari dei gratia dux Venetiarum etc. nobilibus et sapientibus viris Moysi Grimani de suo mandato comiti et Anthonio de Chadapesaro capitaneo Jadre. Significamus vobis quod in presentibus millesimo et indictione die XIII. mensis junii presentis in consilio nostro rogatorum et additionis capta fuit pars tenoris infrascripti. Cum pro parte totius populū et universitatis Jadre fuerit nostro dominio supplicatum quod dignemur sibi concedere, vt pro usu communitatis et districtus Jadre tamen possint trahere de Segna et Flumine vadilla, clavos, vomeria, et alia similia ferramenta sicut facere consueverant per elapsum. Et illi qui fuerunt ibi retores consulant hoc esse fiendum, sed ita moderate, vt talia feramenta non possint postea conduci de Jadra in Appuleam et alia loca prohibita. Vadit pars. Quod complaceatur illis nostris fidelibus Jadradinis sicut petunt sed cum hac conditione et forma quod quando aliquis petet contra litteram conducendi de Segna et Flumine ferrum vel alia ferramenta ferri pro vsu Jadre et districtus sit in libertate rectorum cognita quantitate, quam quisque petet conducere et qua pro illa quantitate, qua amobus dictis rectoribus videbit necessaria pro usu Jadre et districtus. Et si ambo retores non essent concordēs in tale camerarius

postolara dozvoljava istima da mogu uvesti iz Senja i Rijeke kože u onoj količini, koja će im biti — nakon što plate za nju uobičajeni poraz — po mišljenju tamošnjeg kneza i kapetana, dovoljna kroz godinu dana za potrebe njihovih radnja.¹¹ G. 1442. proširuje dužd Foscari povlasticu, koju je 1431. Venecija dala Reinprechtu Walsee-u, da uz one stvari, koje potiču iz krajeva i mjesta Dalmacije i Istre, može sada izvoziti sa svojim ili mletačkim brodovima ili lađama iz njenih otoka i janjce u Rijeku. Ujedno izvještava sve knezove, kapetane, rektore i ostale činovnike u Dalmaciji i Istri kao i kapetane galija i upravljače lađa o ovoj svojoj dozvoli.¹² Naravno da se je ova naredba odnosila i na knezove i kapetane Zadra, koji je i onako u to doba imao jake trgovačke veze sa Rijekom, čiji su građani i stanovnici dozvolom ondašnjeg svojeg kapetana, sudaca i vijećnika od 29. I. 1455. godine mogli za svoju uporabu kupovati i uvoziti vina iz Dalmacije (pa tako naravno i iz Zadra) u određenoj količini, koju se nije smjelo prijeći, jer bi se platila za to novčana kazna, a vino bi bilo zaplijenjeno.¹³ No već u jesen iste godine obavještava dužd Foscari zadarskog kneza Petra Bassadonu i kapetana Marka Longa da je zabranio izvoziti željezo iz Senja i Rijeke na lađama unutar i izvan Jadranskog mora, iako su ga za dozvolu

et per maiorem partem eorum fiat. Sed debeant dicti rectores diligenter animadvertere nec ullo modo concedere, quod maior quantitas conducata Jadrans quam sit necessaria usui Jadre, et si unquam fuerit repertum, quod maior quantitas sit conducta, aut quod illa quantitas conducta pro usu Jadre cum licentia praedicta fuerit apportata pro locis Marchie et Appullee, vitra amissionem rerum predictarum quae habeantur pro contrabando et nunc sit captum quod praesens gratia sit nulla. Nec possit illis Jadratinis similis licentia amplius concedi. Salvo si Jadratinis accusarent contrafacientem quia eo casu illi soli, qui contrafecissent et non alii priventur hac gratia. Et habeat accusator tertium, tertium rectores et aliud tertium commune. Quare cum superscriptis nostris consiliis vobis scribimus et mandamus. Quatenus superscriptam partem et contenta in ea observare et observari inviolabiliter facere debeatis. Facientes has nostras litteras in actis cancellarie deinde ad futurorum memoriam registari et registratis dilectis nostris fidelibus consignare. Datum in nostro ducali palatio die XVI° Junii, indictione prima MCCCCXXXVIII^o» (DAZ — Ducali e terminazioni I, 72a — 16. VI. 1438.).

11 S. Ljubić, o. c. IX, 113, VIII, 131

12 DAZ Ducali e terminazioni I, 87a — 27. XI. 1442. i P. Kandler, o. c. V. Tekst ove isprave, objelodanjen u Kandlera, djelomično se razlikuje u izrazima od one u »Ducali e terminazioni«. Ljubić, koji je donio samo njen regist, začudo datira tu listinu sa 29. XI. 1442. (S. Ljubić, Listine . . . IX, 167).

13 »Vitrascriptis die et loco. Prefati domini ordinaverunt quod vinum Dalmatie possit quilibet civis dicte terre Fluminis et habitans conducere in dictam terram Fluminis pro suo usu usque ad festum resurrectionis domini nostro Yesu Christi hac conditione quod nullus possit emere de ipso vino minus vno modio et quisque contrafaceret soluat libras quinquaginta comuni et perdat vinum et similiter quisque vendidet vinum ad mensuram minus vno modio vel cum cognicio cadat ad eandem penam, accusator habet decimam partem« (Državni Arhiv u Rijeci (DAR) — Spisi riječkog kancelara Antonija Francesca de Reno (1436.—1461.), 533 — 29. I. 1455.).

molili Zadrani, prijeteći se kaznama tko prekrši ovu njegovu odredbu.¹⁴ Ujcdno je mletačka vlada naredila i zadarskim rektorima da sve one, koji iz Senja i Rijeke pokušaju na lađama izvesti po nevremenu krijumčarsku robu i željezo u predjele unutar i izvan Jadrana, imaju uhvatiti i prisiliti da plate i udovolje propisanim kaznama. Nadalje je Venecija ipak dozvolila na molbe Zadrana da njihovi trgovci i stanovništvo, kada nose u Senj, Rijeku i Bakar svoju robu, te žito, vino, ulje i razno drugo, i ako to ne mogu prodati za novce, onda mogu zamijeniti za tvrdo i meko željezo, željeznu i trgovačku robu, koja se rabi u navedenim mjestima. Slijedeće godine čak dozvoljava mletačka vlada Zadranima da mogu na sajmovima u Senju, Bakru i Rijeci za svoje potrebe i u umjerenoj količini kupovati i nositi prerađeno i neprerađeno željezo, vosak, kožne stvari i prerađenu i neprerađenu kožu, sedla i ostalu opremu za konje, lan, konope, prerađevine od lana i drva kao i druge potrepštine. Ali zato zadarski knez i kapetan moraju dobro paziti da oni ne prelaze mjeru u tome i da tu robu ne odvoze u druge krajeve mimo naredbe mletačke vlasti.¹⁵ Zadnji štampani podatak o vezama Zadra i Rijeke, što znamo, u ovom stoljeću, je onaj iz 1479. godine. Naime te godine su Riječani napali i zarobili mletačku lađu, koja je bila smještena u Cresu, da odanle može lakše paziti na krijumčarenje u Kvarnerskom zalivu. Radi toga su na nalog republike sv. Marka zadarski rektori otpravili dvije galije u Rijeku, gdje su se potužili gradskoj upravi na ovaj čin i dobili zadovoljštinu.¹⁶

III.

U Rijeci, gdje u 15. stoljeću sasma i posvuda dominira hrvatski živalj, bilo je doseljenika iz svih strana. Ondje su mnogi od njih ubrzo postali njeni stanovnici ili čak pravi građani, te su uzeli velikog učešća u samoj gradskoj upravi, trgovini, obrtu i zanatima.

Jedan od najistaknutijih doseljenika u gradskoj upravi bio je baš Zadrantin Damjan,¹⁷ sin pok. Mateja, koji je po sačuvanim dokumentima

14 DAZ — Ducali e terminazioni I, 145a, 146 — 19. IX. 1455. Ovu odredbu je izdao i S. Ljubić (o. c. X, MSHSM XXII, Zagreb 1891, 69), koja se sa onom u »Ducali e terminazioni« gotovo sasma slaže u tekstu od »Sunt aliqua« do »rectoribus Dalmatie«.

15 S. Ljubić, o. c. X, 69, 80, 84.

16 S. Ljubić, Vladanje mletačko u Rēci, Izvāstje o kraljevskom višem gimnaziju u Rēci koncem godine školske 1864/5, U Rēci 1865, 5.

17 On nije »po svoj prilici« Roman, kako to piše F. Hauptmann (Rijeka, Zagreb 1951, 40), jer u to doba u Zadru nema Romana i to ime ondje nose mnogi tamošnji Hrvati.

bio sudac-ректор 1436. godine,¹⁸ a vijećnik sa titulom suca sve do svoje smrti.¹⁹

Damjan je često posuđivao novce i zaduživao se. Tako 1438. godine duguje 52 dukata sucu Mavru Vidoviću i sada za Damjana preuzima jamstvo njegova žena Lepica, garantirajući isplatu sa svom svojom pokretnom i nepokretnom imovinom.²⁰ Iste godine Damjanu se dozvoljava da dražbuje u okolini Veprinca nekoliko kestenovih stabala, koja mu je bio založio za posuđeni novac Martin Grubić. Ali te godine je na dražbu došlo i Damjanovo kućište u Rijeci, koje je on dao u zalog Matiji, bivšoj ženi pridošlice Jurlina, te je prešlo u ruke navedene Matije, koju je tom prilikom zastupao njen brat svećenik Ambrozije Starac. Istu je sudbinu doživila i njegova staja u mjestu Vranjeve gomile u Rijeci.²¹ Te godine Damjan daje u zalog svoj vinograd u Kozali i obrađeno polje Zadraninu Jurju pok. Florija Merganića (Morganich), te pristaje da ako mu do određenog roka ne plati dug, onda ovaj može provesti dražbu i utjerati cijelu dužnu svotu. Budući da Damjan nije udovoljio ovim obavezama, to je po nalogu suca Ivana Misulija još u listopadu 1438. godine bio onaj vinograd javno dražbovan. Godine 1439. kupuje Damjan željezo od Jakova Arara i za njega jamči tamošnji zlatar Ivan Belsterfar da će se Jakovu do određenog roka isplatiti dužni novac.²² Kako nije mogao vratiti Damjan ni onaj novac, za koji je dao u zalog svoj vinograd u Kozali sucu Vidu pok. Matka, a vrt u Vranjevoj gomili svećeniku Ivanu Mihaliću, provedena je javna dražba. Isto tako je početkom 1440. godine dražbovana njegova staja u Vranjevoj gomili, koju je dao u zalog nekom Kvirinu iz Grobnika, kao i neka suknja (carpetam).²³ U ožujku iste godine kupuje za 33 dukata od već navedenog suca Vida vinograd u Kozali, koji mu zajedno sa svojom cjelokupnom imovinom zalaže u znak jamstva da će mu ih isplatiti do utvrđenog roka.²⁴ Ali kako je Damjan bio založio i svoju staju u Vranjevoj gomili za neku svotu, to je bila određena njena dražba. U listopadu iste godine provedena je dražba i Damjanovog vinograda u

18 S. Gigante, *Libri del cancelliere I/2, Monumenti di storia fiumana III, Fiume 1932, 88—93.*

19 Fest stavlja da je Damjan umro 16. VIII. 1446. (A. Fest, *Fiume nel secolo XV, Bugettino della deputazione fiumana di storia patria III, Fiume 1913, 26*). Međutim se njega nalazi u spisima kancelara de Reno čak na životu i 6. X. 1458. godine (DAR — SRKAF de Reno, 658).

20 S. Gigante, o. c. I/1, *Monumenti di storia fiumana II, Fiume 1912, 44.*

21 DAR — SRKAF de Reno, 691 692 — I., 10. II., 19. IIL, 12., 15, V, 1438.

22 S. Gigante, o. c. I/1, 85, 86, 119, 120, 127.

23 DAR — SRKAF de Reno, 709, 710 — 1., 5., 12., 16. XII 1439., 24., 25, I 1440.

24 S. Gigante, o. c. I/1, 156, 157.

mjestu **Ženikovi** (Xenichoui), koji je bio dao u zalog Jurju, sinu suca Stjepana iz Drvenika. Ovaj je vinograd tada kupio fra Albert, prior samostana sv. Augustina u Rijeci.²⁵ God. 1441. tuže Damjana dvojica Riječana da im plati neki dug. Ali se je ovaj pod zakletvom obranio i opravdao. U siječnju 1443. daje na pristanak svoje žene Lepice u jamstvo svoj vrt u Luki uz obavezu da će povratiti Valentinu Jurlinoviću do određenog roka posuđenih 100 modija²⁶ vina ili novce. Iste je godine kupio željeza za oko 45½ dukata od Matka Vidaca iz Ljubljane, kome je u jamstvo dala Damjanova žena Lepica svoj veliki vrt u Luki. Slijedeće godine ponovno predaje u zalog Lepica ovaj svoj vrt istome Vidacu, od koga je Damjan kupio novu količinu željeza za 43 dukata, te mu se obavezuje isplatiti ih do određenog roka. Mjesec i po dana prije sudac Juraj iz Drvenika i drugovi kao Damjanovi jamci obavezali su se umjesto njega isplatiti Jurju Merganiću svotu od 25 dukata za prošlu godinu. Ujedno je u ime istoga dužnika Merganiću dao ser Rafael Franjin de Fossombrono 18 dukata. Isto tako već spomenuti zlatar Belsterfar obavezuje se za Damjana isplatiti Ivanu pok. Franje iz Selaca izvjesnu svotu novaca do dogovorenog dana. Ove godine je Damjan predao u trajno vlasništvo kuću sa stanom (domus cum stuba) u Rijeci, vinograd u Kozali i vrt u mjestu Malinšćici, koje je dotada imao i iskorištavao, zadarskom plemiću ser Grguru Merganiću preko njegovog opunomoćenika već spomenutog Jurja. Na to je Damjanu Juraj u ime Grgura dao u zakup i na uživanje te posjede, koje će moći držati do volje spomenutog plemića, obavezujući se da će njima marljivo upravljati, paziti ih i uživati, ali ih zato ne će moći otuđivati ni prodati. Kako je 1445. ponovno kupio sudac Damjan od tada već riječkog suca Vidaca željeza za 16 dukata, to mu ih se je obavezao ne samo isplatiti do dogovorenog datuma nego je i za veću sigurnost garantirao svim svojim posjedima. Kako je Damjan bio dužan novaca i Ambroziju pok. Matka Pilara, to je u njegovo ime tražio od tog suca isplatu te svote kamenar Antonije de Pisauro. Na to su trojica Damjanovih drugova suci Stjepan Rušević, Vid Matronić i Matej Donadović kao i Riječani Teodor pok. Dominika i navedeni zlatar Belsterfar preuzeli jamstvo i obavezu, da će za njega tu svotu isplatiti do određenog roka.²⁷ Slijedeće godine (1446.) dao je sudac Damjan u zalog svoj vrt u Vranjenoj gomili Va-

²⁵ DAR — SRKAF de Reno, 711, 714, — 30. III., 24. VIII., 30. IX., 4. X. 1440.

²⁶ Mjera za sitne stvari i tekućine, razne veličine prema mjestu i razdoblju (V. Mažuranić, Prinosi za hrvatski pravo-povjestni rječnik IX, Zagreb 1920, 1356).

²⁷ S. Gigante, o. c. I/2, 119, 120, I/1, 292, 293, 321, 357, 345, 356, 357, 391, 392, I/2, 49, 50, 57.

lentinu Jurlinoviću, koji je isposlovao da mu je dražbom pripao.²⁸ Iste godine je Damjan izgubio i svoj stan, koji je na javnoj dražbi također dodijeljen Jurlinoviću, čiji je ovaj sudac bio već prije dužnik. Ali je nagodbom između Valentina Jurlinovića i Jurja Merganića kao zastupnika ser Grgura došao u ruke ovoga drugoga, nakon što mu je za nj platio utanačenu svotu novaca.²⁹ Kako ni tada već umrla Damjanova žena Lepica, koja je dala u zalog svoj veliki vrt u Luki, nije uspjela isplatiti dug Vidacu, to je ovaj dao i njega na javnu dražbu. I 1447. godine sudac Damjan je bio dužan. Tako se obavezuje isplatiti izvjesnu sumu zlatnika krojaču Jurju pok. Stjepana do određenog roka kao i klesaru Antcniju de Pisauro u ime već spomenutog Ambrozija Pilara. Damjan je mislio da će svoje novčane obaveze tim lakše izvršiti, kada mu ser Grgur Merganić prepusti na 6 godina kuću, u kojoj je stanovao navedeni klesar, i od koje bi ubirao zakupninu.

Godine 1450. obavezao se Damjan vratiti sucu Jurku iz Drvenika deset modija vina u roku od jedne godine, zalažući mu sva svoja imanja. G. 1452. obećaje do prve berbe 6 modija vina Vidu Matereviću i već navedenom sucu Jurku, a slijedeće godine sucu Mateju pok. ser Donata 12 modija iz svojih vinograda također do prve berbe. God. 1456. doznajemo da je Damjan bio oženjen Katarinom, svojom sluškinjom, čiji je prvi muž bio neki Toma iz Bribira. Te iste godine je Katarina na njegov pristanak dala u jamstvo Ivanu de Sancto Severo za jednu izvjesnu posuđenu svotu novaca ne samo svoj vinograd ili obrađeno polje u Ženikovi već i vrt blizu Drage.³⁰

Kako vidimo sudac je Damjan gotovo uvijek bio u dugovima. Ali zahvaljujući prijateljima i svojim dvjema ženama izvlačio se je iz svojih čosta nesređenih i teških financijskih neprilika, produžujući raznim obavezama i obećanjima isplatu novca, kojega je neprestano dugovao pa čak i svojim slugama. Imao je neko vrijeme i svoju vlastitu kuću u Rijeci, kao i vinograde, obrađena polja i vrt. Ali je sve to malo po malo izgubio. Inače se on u svojstvu suca i riječkog građanina spominje u spisima kancelara de Rena od 1446. do 1456. godine ili kao svjedok ili posrednik.³¹ Kada mu je umrla prva žena Lepica, ponovno se je oženio

28 DAR — SRKAF de Reno, 722 — 21., 24. III. 1446.

29 S. Gigante, o. c. I/2, 147 — 149 i DAR — SRKAF de Reno, 722 — 30 IV., 3. V. 1446.

30 DAR — SRKAF de Reno, 723, 341, 413, 464, 491, 614 — 16. VIII. 1446., 19. IX. 1447., 1. X. 1450., 3. VII. 1452., 30. IV. 1453., 2 X 1456.

31 Ibid — SRKAF de Reno, 295 (1. IV. 1446.) — 297, 326, 354, 356, 374, 393, 394 — 401, 403, 413, 417, 418, 441, 449, 450, 468, 505, 518, 522, 543, 583. 606, 613, 614, 622, 627, 631, 632, 625 1/2, 628 1/2, 642, 648, 651. 652, 658 (6. X. 1458).

svojom sluškinjom Katarinom, koja mu je donijela u miraz kuću u Rijeci i vrt.³² Damjan je imao u tom gradu i brata Kresola, koji se već 1441. godine spominje da je mrtav.³³ Sigurno je da Damjan nije imao sina, a pogotovo ne onoga, koji se je zvao Tonković.³⁴

U trgovini sa Rijekom sudjelovao je istaknuti i već spomenuti zadarski građanin i plemić ser Grgur Merganić iz roda Virević³⁵ preko svoga valjda rođaka i opunomoćenika u tom gradu Jurja, kojemu 1438. daje u zalog sudac Damjan svoj vinograd i obrađeno polje u Kozali. Malo zatim na dražbi je dobio ovaj vinograd Juraj, koji 1444. uspješno utjeruje stari i novi dug od Damjanovih jamaca. Nadalje te godine ser Grgur preko Jurja Merganića dobiva u svoje vlasništvo Damjanovu kuću u Rijeci, vinograd u Kozali i vrt u Malinščici, koje tome sucu daje na uživanje i u zakup uz posebne uvjete. G. 1446. novčanom nagodbom

³² Ibid — SRKAF de Reno, 614 — 2. X. 1456.

³³ S. Gigante, o. c. I/2, 119.

³⁴ Hauptmann piše da Damjanov sin »već ima pravo prezime, i to Tonković« (F. Hauptmann, o. c., 40), koje je on na vjeru i olako posudio iz Festa. Naime Fest prvo kaže da je Grižan Tonković (Grisano Toncovich) bio 1456. carinar, a 1457. vijećnik, koji je umro 18. VIII. 1460., te da je sin suca Damjana iz Zadra, a malo zatim piše da je 1457-8 bio sudac i da je sin Martina iz Pağa (Takç) i G. Kobler, o. c. II, 147). Ujedno pod g. 1457. i 1458. stavlja i suca »Grisano di qm. Martino« (A. Fest, o. c. Bullettino... III, 18, 22, 29, 46, 47). Međutim ako pogledamo u arhivsku građu, onda ćemo vidjeti slijedeće. »Grisano quondam judicis Martini« se javlja u spisima prvi puta 2. VIII. 1441. godine, a onda istom 13. IV. 1445. kao »Grisanus quondam judicis Martini de Pago«. U spisu od 7. IV. 1441. uz »Grisani quondam judicis Martini« nalazimo i na »Grisano Toncovich« (S. Gigante, o. c. I/1, 240, I/2, 34, I/1, 224), što je očito da su to dvije različite osobe, koje nemaju među sobom čak ni nikakve rodbinske veze. Nadalje je i suviše očito da je ovom prvom bio otac sudac Martin Pažanin, a Tonkoviću svakako nije bio otac Damjan. Još nešto. I ovaj prvi Grisanus i onaj drugi sa prezimenom Tonković javljaju se pod gornjim nazivima i u ostalim spisima uvijek odjelito (DAR — SRKAF de Reno, 301, 309, 333, 348-350, 354, 359, 361, 374, 375, 383, 384, 402, 409, 426, 434, 448, 491, 522, 608, 623, 294, 630a, 638, 443, 657, 746, 685, 686). Grižan Martinov se spominje kao sudac prvi put 26. XI. 1457., a ne Tonković. Zadnji puta ga nalazimo u spisima bez ikakve titule 17. VIII. 1460. a 18. VIII. iste godine doznajemo da je Grižan Tonković, koji nije obnašao nikakve službe i časti u gradskoj upravi na Rijeci, mrtav i da je ostavio iza sebe udovicu Jelušu. Još 25. I. 1454. javlja se u istim spisima i neki Jakov Tonković (DAR — SRKAF de Reno, 630a, 685, 686, 521).

³⁵ Op. se bio sin Stanislava Merganusa pok. Križana Smulića iz roda Virević i prvi puta se spominje u zadarskim notarskim spisima 1412. godine. Grgur je imao neke zemlje u zadarskoj okolici. Tako u Velikim Jelšanima, Gornjem Miranju, Terčićima (DAZ — Spisi zadarskog notara, (SZN) Johannes de Trottis (1404.—1407.) b. I, f. III/1 — 1. 1405. — SZN Theodorus de Prandino (1403.—1441.) b. I, f. I, 294, 295a, b. V. f. VI, 24, 86a — 30. IX., 6. X. 1412., 11. VII. 1435., 27. II. 1436.), Lišanima (Ibid. — Data et incantus civitatis Jadre et eius districtus (1431.—1454.), 26, 26a — 3. VIII. 1435.), a i u ninskoj okolici unajmio je posjed (S. Antoljak, Zadarski katastik 15. stoljeća, Starino JA 42, Zagreb 1950, 389). Grgur je čak dao 1439. godine na svoj trošak obnoviti crkvu sv. Ivana Krstitelja, koja je bila u Ravnicama u Zadru, dodijeljena franjevcima (L. Maschek, Manuale del regno di Dalmazia per l'anno 1874 IV, Zara 1874, 158), a bio je i utemeljitelj kao i patron crkve sv. Mihovila u Zaglavu na Dugom otoku (SZN Nicolaus quondam Benedicti (1433.-1469.) b. I. f. I/15 — 13. VIII. 1454.). Uz to je podigao u Zadru i ubožnicu sv. Jakova (C. F. Bianchi, Zara cristiana I, Zara 1877, 519). U arhivu nekadašnjeg samostana sv. Dominika u Zadru (koji je sada pohranjen u DAZ-u), čiji je on bio dobrotvor, nalazi se njegova oporuka (Tabularium I/3, Zara 1901, 28).

je Juraj za Grgura Merganića dobio Damjanov stan, koji je bio dražbovan.³⁶ Godine 1447. kupuje Juraj, koji je i nadalje Grgurov opuno-moćenik u Rijeci, gdje onaj, iako stalno boravi u Zadru, ima svoju vlastitu kuću, od suca Jurka iz Drvenika, a preko Mavra Vidonića veću količinu željeza, koju mu se Vidonić obavezuje do određenog roka ispostaviti u Bakar, zalažući sve svoje imanje. Iste godine Grgur Merganić daje preko Jurja u najam klesaru Antoniju pok. Agnoli de Pisauro kuću, u kojoj je nekoć stanovao sudac Damjan, kao i vrt u Malinšćici, koji je također navedeni sudac posjedovao 4 godine. Ujedno predaje na 6 godina svoju kuću istome Damjanu, a 1453. u Grgurovo ime prodao je Juraj Martinu Juriću jednu njegovu kuću u Rijeci, za koju je utvrđeno da je sklona rušenju. Stoga ju je Grgur odlučio dati opravit. Istovremeno je Juraj dao u zalog Nikoli pok. suca Pavla stan i kuću, u kojoj je boravio kamenar Francesco iz Milana.³⁷

Iza toga više ne nalazimo u spisima riječkog kancelara de Rena na ovu dvojicu Zadrana.³⁸

Ali se zato u istim spisima spominju obrtnici i zanatlije, koji su se doselili iz Zadra u Rijeku, gdje je bila naročito razvijena brodogradnja.³⁹ Tako ondje radi drvodjelac Dominik Zadrantin, koji se kao stanovnik Rijeke spominje već 1439. godine, a slijedeće godine izabran je za posrednika u novčanom sporu između magistra Nikole iz Venecije, ankonskog građanina i kalafata i Luke Mihajlovog iz Dubrovnika. Dominikov svak ili šurjak bio je već spomenuti Grižan Martinov iz Paga, koga on 1441. zastupa u jednoj spornoj stvari. Slijedećih godina (1442., 1443.) nalazimo ga kao svjedoka u Renovim spisima, a 1445. kao riječkog pravog građanina, koji 1449. zajedno sa klesarom Antonijem de Pisauro iznosi pred tamošnje gradske suce cijenu koštanja popravka nekog zida. Godine 1451., 1455. i 1456. ponovno se u istim spisima spominje samo kao svjedok⁴⁰ i više mu iza toga nema traga u arhivalijama.

Kao građanin Rijeke, gdje je bio kalafat, javlja se 1440. godine Mihael, sin pok. Veselka iz Zadra. On je 1447. godine svoga brata

36 S. Gigante, o. c. I/1, 85, 86, 119, 120, 345, 391, 392, I/2, 147 — 149.

37 DAR — SRKAF de Reno, 323, 324, 341, 502, 503 — 14., 20. III., 19. XI. 1447., 17. VIII. 1453.

38 Inače Kobler piše da je i Juraj Longini bio Zadrantin i trgovac u Rijeci (G. Kobler, o. c. II, 72). No ja ga nijesam u Renovim spisima mogao naći.

39 A. Fest, Il commercio di Fiume nel secolo XV, Fiume 1900, 47, 48.

40 S. Gigante, o. c. I/1, 107, I/2, 117, I/1, 224, 284 — DAR — SRKAF de Reno, 718 — 14. IX. 1443. — S. Gigante, o. c. I/2, 65 — DAR — SRKAF de Reno, 369, 432, 443, 555, 605, — 28. I. 1449. 26. VI., 14. XI. 1451., 21. II. 1455., 25. VI. 1456.

Vlatka, koji je živio u Zadru,⁴¹ izabrao za svoga izaslanika u Šibeniku.⁴² Godine 1440. nalazimo na Rijeci i na kalafata Milašina iz Zadra, također ondje nastanjenog, koji zajedno sa drvodjecom Dominikom presuđuje neki spor.

Slijedeće godine on je svjedok u kancelarskim ispravama, a 1444. dozvoljavaju mu Antonije i Benko, sinovi pok. Jurja, mlinara, da može njihovu kuću unajmiti i dati na račun kirije preurediti.⁴³ Godine 1451. javlja se kao riječki građanin i svjedok, te opet tek 1453. i zadnji puta 1458. godine.⁴⁴ Sin mu se je zvao Ivan Milašinić, koji se spominje kao riječki građanin zajedno sa ocem prvi puta 1453., a zadnji puta sam 1458. godine.⁴⁵

Istom 1442. godine nalazimo u riječkim kancelarskim spisima na poznatog zadarskog kamenara i klesara Jurja pok. Dimitrija, koji se obavezuje tamošnjim gradskim vijećnicima i sucima da će podići crkvu sv. Marije za 12 stopa i neke unutarnje preinake u njoj učiniti.⁴⁶

To je onaj isti »lapidica«, koji se javlja u zadarskim notarskim spisima n. pr. 1426., zatim 1440., a zadnji puta 1442. godine.⁴⁷ Godine 1443. Juraj i njegov brat Pavao,⁴⁸ koji se spominje u riječkim kancelarskim spisima još 1437. godine,⁴⁹ sklopili su ugovor sa nadzornicima župne crkve u Pagu da će u toku dvije godine sazidati tri apside u toj crkvi.⁵⁰ Godine 1444. prima Juraj za svoga naučnika na deset godina nekog Mavra, sa čijom je majkom Eufemijom, nastanjenom u Rijeci, sklopio ugovor kako će sa njime postupati i učiti ga. Iste godine je pismeno priznao da je primio od suca Nikole Mikolića novce za izradbu nekog djela. Nadalje iz istih riječkih kancelarskih spisa doznajemo da

41 On se zove i Vlatko Veselković (DAZ — SZN Theodorus de Prandino b. IV, f. V/5, 128a — 5. IV. 1432.).

42 S. Gigante, o. c. I/1, 164 — DAR — SRKAF de Reno, 343 — 17. X. 1447.

43 S. Gigante, o. c. I/1, 179, I/2, 117, I/1, 228, 246, 389.

44 DAR — SRKAF de Reno, 426, 432, 491, 630, 629 I/2, 662 — 28. III., 26. VI. 1451., 29. IV. 1453., 17. IV., 4. XI. 1457., 25. XI. 1458.

45 Ibid. — SRKAF de Reno, 491, 496, 663 — 29. IV., 3. VII. 1453., 10. XII. 1458.

46 S. Gigante, o. c. I/1, 282 — 284.

47 DAZ — SZN Theodorus de Prandino b. III, f. IV, 261, 286a — 11. X., 28. XII. 1426. — SZN Nicolaus Benedicti b. I, f. I/5 — 19. I. 1440. — SZN Simon Damiani (1440. — 1476.) b. I, I/1 — 5. III. 1440. — SRN Johannes de Calcina (1439. — 1492.) b. I, f. II — 7. II. 1443.

48 Prema tome nije on trgovac, kako to piše Kobler (G. Kobler, o. c. II, 72).

49 «... presentibus Paulo quondam Demitrij de Jadra, Christoforo lapidica de Pola testibus...» (S. Gigante, o. c. I/1 23 — 26. VIII. 1437.).

50 C. Fisković, Bilješke o paškim spomenicima — Istorija JA 57, Zagreb, 1953, 59

je on stanovnik Raba⁵¹ već 1445. godine.⁵² Ove godine se Juraj obavezuje isplatiti neki dug Antoniju, sinu ser Santis de Pisauro, do određenog roka, a sucu Mikoliću, kome je već dugovao novaca, da će načiniti kapelu u crkvi sv. Marije do zakazanog datuma.⁵³ Inače je Juraj boravio gotovo stalno u Rabu, gdje je izvađao i kao protomagister i poduzetnik i kamenar razne i brojne klesarske te čak i drvodjelske radove.⁵⁴ U međuvremenu je 1467. godine sklopio ugovor da će sudjelovati uz ostale majstore na izgradnji zidina u Pagu.⁵⁵ Daljnji je bio onamo doseljeni Zadrani bojadisalac Simon pok. Petra, koji 1443. godine također bojadisar magistru Matiji Ivanovu, stanovniku Venecije, pismeno izjavljuje da mu je dužan platiti izvjesnu svotu zlatnika. Slijedeće godine zalaže svoj veliki kotao (caldarium) i čabar (tinam) i sve svoje imanje brijaču magistru Pavlu Vidotiću, koji je za njega jamčio isplatu neke svote zlatnika sucu Nikoli Mikoliću, tadašnjem cariniku gospodara Rijeke iz kuće Walsee.⁵⁶ Simon se je valjda zvao Farina (Simone Farina de Jadra)⁵⁷ i prema tome se zadnji puta spominje u navedenim spisima 1449. godine.⁵⁸

Iz Zadra je bio došao u Rijeku kao krojač i neki Petar, koji se spominje u spisima jedino 1445. godine,⁵⁹ a isto tako samo 1449. i Juraj Andrijin, također iz Zadra, nazvan Kovač,⁶⁰ koji se je valjda tim zana- tom i bavio u tom gradu. Iz Zadra je bio i drugi krojač Antonellus, zvan i Antonije. On je 1453. godine uzeo u najam kuću, koja je pripadala crkvi sv. Jakova u Preluci, čijem je opatu bio uplatio već jednu svotu novaca i ujedno se obavezao županu Antoniju Fritrelinoviću iz Kastva, opunomoćeniku istoimene općine, da će mu do određenog roka dati 6 dukata za nju. Godine 1455. doznajemo da on više nije živio na Rijeci, gdje je ostavio jedan dug, a 1459. ga nalazimo po zadnji puta u jednoj ispravi samo navedenog kao svjedoka.⁶¹

51 S. Gigante, o. c. I/1, 339, 343, 344, I/2, 70, 71.

52 Fisković pogrešno stavlja 1448. godine (C. Fisković, Andrija Aleši i ostali majstori u Rabu, Izdanje Konzervatorskog Zavoda u Splitu 5, Split 1948, 9).

53 S. Gigante, o. c. I/2, 70, 40, 41, 70 — 72.

54 Gl. C. Fisković, o. c., 9—12, 27—34, 39 i DAZ — Ripski arhiv I (1441.—1486.). 226, 227, 260, 260a, 263a, 287a, II (1456.—1461.), 808, 809, 315, 320, 146, III (1461.—1486.), 59, III (1493. — 1509), 23a.

55 C. Fisković, Bilješke o paškim spomenicima. 65.

56 S. Gigante, o. c. I/1, 303, I/2, 130, I/1, 352.

57 Svakako nije bio slikar (pittore), kako to piše Fest (A. Fest, o. c. Bulletin III, 92).

58 DAR — SRKAF de Reno, 395 — 28. XI. 1449.

59 S. Gigante, o. c. I/2, 18.

60 DAR — SRKAF de Reno, 375 — 20. IV. 1449.

61 Ibid. — SRKAF de Reno, 487, 568, 679 — 27. III. 1453., 14. VI. 1455., 16. VIII. 1459.

U Rijeci je stanovao i meštar Ivan Albertini Zadrani. On je bio nekoć plaćenik riječke općine, koji je 1437. ondje unajmio na uživanje neku kuću i neko zemljište na Brajdi na 10 godina uz izvjesne obaveze prema njihovom vlasniku sucu Vidu Žuvaniću. No ovaj ga je sudac uskoro optužio da mu je upropastio konja, kojega mu je dao na uporabu, te je za nj tražio i odštetu. Inače se spominju najviše kao svjedoci u istim spisima, iz kojih se vidi da su boravili duže ili kraće vremena u Rijeci, još ovi Zadrani: Bogdan pok. Pavla, Martin Merganić (Morganich), valjda rođak već navedene dvojice, Juraj pok. Alegretija, inače stanovnik Venecije, koji je u Rijeci podnio tužbu protiv jednog Bakranina, jer mu je nanio neku štetu.⁶² Nadalje je u Rijeci okončao svoj spor i mornar Blaž iz Zadra sa gospodarom lađe Marcelinom iz Ankone, kome je ovaj prvi išao u službu. Zatim su ondje boravili neko vrijeme i Zadrani Andrija pok. Ivana, inače stanovnik Venecije, koji sastavlja ugovor sa trsatskim kapetanom Jakovom Bolfinom, te ser Massolo de Gallellis, član zadarske ugledne plemićke porodice, koji se spominje u jednoj ispravi kao svjedok. Ondje je sastavio i svoju izjavu Mikac Virgević Stanović, također iz Zadra, vlasnik jedne lađe, da duguje 3 dukata riječkom svećeniku i župniku Gašparu. Anzolino Bonfrolo iz Firenze, inače nastanjen u Rijeci, 1459. je ovlastio Donata Lukinog, Zadrana, koji se je baš tada sa njime našao u istom ovom gradu, da ga zastupa u Zadru pred tamošnjim vlastima, da utjera neki dug od Senjanina Grgura Filipovog, inače također nastanjenog u Zadru.⁶³

Kako se vidi iz ovoga prikaza, sastavljenog na osnovu samih arhivalija, veze između Zadra i Rijeke⁶⁴ bile su na svim poljima vrlo jake, čvrste i plodne. Zadrani su u Rijeci i u gradskoj upravi, trgovini, a napose u obrtu i zanatstvu imali vrlo značajni i snažni udio, čime su uvelike pridonijeli ekonomskom i kulturnom uzdizanju i procvatu ovoga grada u srednjem vijeku.

62 S. Gigante, o. c. I/1, 26, 27, 36, 37, 87, 93, 394.

63 DAR — SRKAF de Reno, 318, 325, 385, 409, 669 — 17. I., 27. III. 1447., 13. VIII. 1449, 10. VII. 1450., 28. II. 1459.

64 Na isti način bi trebalo opisati i veze Rijeke sa njenim hrvatskim zaleđem. U prvom redu sa Karlovcem i Zagrebom, kao i sa Istrom i njenim gradovima, te sa onima u Hrvatskom Primorju i Dalmaciji, a napose sa Dubrovnikom. Time bi još više odskočila ekonomska i kulturna važnost Rijeke u srednjem i novom vijeku i ovaj bi grad konačno dobio u našoj historiji jedno od istaknutih mesta, koje mu po njegovom značenju bezuvjetno pripada.

S U M M A R Y

Till the end of the 13th century commercial relations between the cities of Rijeka and Zadar were gradually establishing themselves although for this period we have scarce information.

Since the beginning of the third decade of the 15th century when owing to the stipulation of agreements between the Republic of Venice and the Walsee who were then the real owners of the city of Rijeka, the exchange of goods began increasing constantly attaining its highest economic development and prosperity.

During the same period we find in this city, where the Croatian population was predominant, many newly settled inhabitants from Zadar residing there, distinguishing themselves by assuming many important functions in the municipal administration (justice = rector Daiman), in commerce (Juraj Merganić related to Virević, the plenipotentiary of his kinsman Grgur, a very rich citizen and nobleman from Zadar) in trades and other handicrafts (carpenter Dominik, ship-builders Mihael Veselkov and Milašin, dyer Simon Petrov, alias Farina, blacksmith Juraj Andrijin, tailor Antonije, stonecutter Juraj and his brother Pavao) as well as other citizens from Zadar residing permanently or periodically in this city.

Basing these statements on the existing archive sources solely, it is evident that strong and lucrative commercial as well as close cultural relations persisted between these cities bringing thus about a flourishing in every field of the stated activities during the medieval period of the city of Rijeka.